

VISUALISASI BUDAYA TARI DAN SPIRITUAL
DALAM KALANGAN SUKU KAUM BISAYA
DI SABAH

MUSNIN BIN MISDIH

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

FAKULTI KEMANUSIAAN, SENI DAN WARISAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH
2015

VISUALISASI BUDAYA TARI DAN SPIRITUAL
DALAM KALANGAN SUKU KAUM BISAYA
DI SABAH

MUSNIN BIN MISDIH

UMS

TESIS INI DIKEMUKAKAN UNTUK MEMENUHI
SYARAT MEMPEROLEHI IJAZAH DOKTOR
FALSAFAH SENI VISUAL

FAKULTI KEMANUSIAAN, SENI DAN WARISAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH
2015

PERPUSTAKAAN UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

**BORANG PENGESAHAN STATUS
TESIS**

JUDUL: _____

IJAZAH: _____

SAYA: _____ **SESI PENGAJIAN:** _____
 (NAMA PENULIS DALAM HURUF BESAR)

Mengaku membenarkan tesis *(LPSM/Sarjana/Doktor Falsafah) ini disimpan di Perpustakaan Universiti Malaysia Sabah dengan syarat-syarat kegunaan seperti berikut:-

1. Tesis adalah hakmilik Universiti Malaysia Sabah.
2. Perpustakaan Universiti Malaysia Sabah dibenarkan membuat salinan untuk tujuan pengajian, pembelajaran, penyelidikan dan pemeliharaan sahaja.
3. Perpustakaan Universiti Malaysia Sabah dibenarkan membuat salinan tesis ini sebagai bahan pertukaran antara institusi pengajian tinggi.
4. Perpustakaan Universiti Malaysia Sabah dibenarkan membuat pendigitasian
5. Sila tandakan (/)

SULIT (Mengandungi maklumat yang berdarjah keselamatan atau kepentingan Malaysia seperti yang termaktub di AKTA RAHSIA RASMI 1972)

TERHAD (Mengandungi maklumat TERHAD yang telah ditentukan oleh organisasi/badan di mana Penyelidikan dijalankan)

TIDAK TERHAD

Disahkan oleh:

 TANDATANGAN PENULIS

 (TANDATANGAN PUSTAKAWAN)

Alamat tetap:

 (NAMA PENYELIA)

Tarikh: _____

Tarikh: _____

Catatan :- *Potong yang tidak berkenaan.
 *Jika tesis ini SULIT atau TERHAD, sila lampirkan surat daripada pihak berkuasa/organisasi berkenaan dengan menyatakan sekali sebab dan tempoh tesis ini perlu dikelaskan sebagai SULIT dan TERHAD.
 *Tesis dimaksudkan sebagai tesis bagi Ijazah Doktor Falsafah dan Sarjana Secara penyelidikan atau disertai bagi pengajian secara kerja kursus dan Laporan Projek Sarjana Muda (LPSM)

PENAKUAN

Karya ini adalah hasil kerja saya sendiri kecuali nukilan, ringkasan dan rujukan yang tiap-tiap satunya telah saya jelaskan sumbernya.

18 Ogos 2015

Musnin Bin Misdi
PY20099015

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

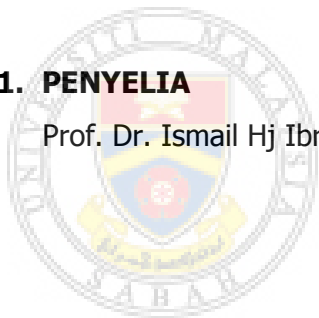
PENGESAHAN

NAMA : MUSNIN BIN MISDIH
NO. MATRIK : PY20099015
JUDUL : VISUALISASI BUDAYA TARI DAN SPIRITUAL
DALAM KALANGAN SUKU KAUM BISAYA DI SABAH
IJAZAH : IJAZAH DOKTOR FALSAFAH (SENI VISUAL)
TARIKH VIVA : 27 JULAI 2015

DISAHKAN OLEH

1. PENYELIA

Prof. Dr. Ismail Hj Ibrahim

Tandatangan

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

2. PENYELIA BERSAMA

Dr. Humin Jusilin

PENGHARGAAN

Sesungguhnya saya bersyukur ke hadrat Allah S.W.T kerana dengan izin-Nya tesis ini telah dapat disempurnakan.

Hasrat dan keinginan untuk meneroka bidang seni visual khususnya dalam budaya tari masyarakat Bisaya Sabah akhirnya menjadi suatu kenyataan. Saya amat berbangga kerana keunikan budaya tari etnik ini dapat dijadikan bahan dokumentasi.

Saya bersyukur dan amat berterima kasih kepada penyelia utama Prof. Dr. Ismail Hj Ibrahim yang sentiasa memastikan penyelidikan ini terlaksana dengan jayanya. Dorongan, bimbingan dan galakan beliau akhirnya tesis ini dapat disudahkan. Begitu juga dengan penyelia bersama Dr. Humin Jusilin yang banyak memberi idea-idea yang bernas dalam penyelidikan ini.

Penghargaan yang tidak terhingga kepada isteri yang tercinta Rosdiah Hj. Muis dan anak-anak tersayang Noorliana Erdenaa (11.06.97), Muhammad Zuhairi (26.05.01) dan Muhammad Danish Hazim (24.12.06). Merekalah yang memberi sokongan dan perhatian yang secukupnya. Doa dan restu kalian menjadi sumber kekuatan dan inspirasiku untuk menyiapkan tesis ini. Buat ayahanda Misdih Bin Lamat dan Ibuanda Juatarah Binti Anai yang sentiasa mendoakan kejayaan sepanjang penyelidikan ini dijalankan.

Terima kasih kepada pensyarah FKSU, UMS iaitu Prof. Madya Dr. Johari Ab. Hamid dan En. Zaimi Sahibil yang banyak membantu. Pembantu penyelidik Mohd. Hafizul Mohd Asahak dan masyarakat Bisaya di Kg. Lupak, Padas Damit Beaufort dan Kg. Manggis Kuala Penyu. Tidak lupa kepada informan Hj. Titing Bin Abus yang merupakan pengasas tarian Liliput dan saudara Asmat Bin Abuk juga seorang penari dan jurulatih tarian serta penggiat seni tari tradisional di Sabah. Akhir sekali, informan yang terlibat secara langsung dan tidak langsung seperti pensyarah Seni di Universitas Negeri Jakarta, Jakarta Indonesia, Brunei Darussalam dan Limbang, Sarawak dalam penyelidikan ini.

Musnin Bin Misdih
18 Ogos 2015

ABSTRAK

Gerak tari Sayau Babalian, Liliput dan Bubu Mengalai adalah tarian yang diamalkan sejak zaman berzaman oleh suku kaum Bisaya di Sabah. Pembudayaan gerak tari dalam kehidupan mereka adalah cetusan daripada nilai dan falsafah pemikiran yang tinggi. Nilai estetika dalam konsep gerak tarian adalah aplikasi pergerakan yang muncul daripada unsur-unsur yang bersifat spiritual. Tesis ini mengupas tentang konsep gerak tari secara visual dan signifikannya dalam budaya Bisaya di Sabah melalui metodologi penyelidikan lapangan yang bersifat kualitatif. Maklumat penyelidikan tentang rupa, bentuk dan motif gerak tari diperoleh di lokasi utama iaitu meliputi daerah Beaufort dan Kuala Penyu di Barat Daya negeri Sabah. Data premier dan sekunder diperolehi dalam bentuk maklumat temu bual, rujukan buku, alat audio visual, gambar dan ilustrasi. Sumber maklumat utama terdiri daripada pengamal Babalian, pengasas tarian Liliput, juru latih atau koreografer, pengamal budaya, pemerhati tarian dan penari. Analisis yang bersifat deskriptif digunakan untuk membuat interpretasi gerak tari dari segi pembentukan rupa, bentuk dan motif gerak yang berkaitan secara langsung dengan maksud spiritual. Justeru itu, kupasan yang terperinci terhadap setiap konsep pembentukan bentuk, rupa, motif dan pola gerak tari dijalankan melalui teori seni reka. Kajian mendapati bahawa gerak visual dalam tari Bisaya ada kaitan dengan nilai intelek, jampi mantera, gerak perubahan dan cara pemujaan. Gerak tari Sayau Babalian, Liliput dan Bubu Mengalai adalah ekspresi kreatif yang terhasil daripada pandang dunia masyarakat Bisaya terhadap alam supernatural dan kosmologi mereka. Kajian ini penting sebagai sebuah dokumen seni visual yang dapat menterjemahkan jati diri Bisaya sebagai satu wadah ilmu dan pengetahuan agar dapat memartabatkan khazanah warisan bangsa.

ABSTRACT

VISUALIZATION OF THE CULTURAL DANCE AND SPIRITUAL AMONGS THE BISAYA ETHNIC IN SABAH

The movement of Babalian, Liliput and Bubu Mengalai were some of the dance practiced by the Bisayas for centuries. The cultural aspect of the dance movement was high-lighted through the values of thought contributed from their domestic cultural activity. These aesthetic values of the traditional dance were formulated from the ethnic spiritual elements and their world views. The thesis explored the conceptual aspect of the dance through the interpretation and it's significant amongst the Bisayas cultural activities. This finding was based on the field research method undertaken by the researcher, which was Qualitative in nature. The primary data focus on the shape, form, motives and movement acquired from the active respondents which were located around Beaufort and Kuala Penyu district in the West Coast of Sabah. Whilst the secondary resources in the form of selected interview, text, visual document, illustration and information was collected from various resources such as libraries, academic institution and government agencies. The main source of information acquired from the Babalian practitioner, choreographer, cultural practitioner, audience and the dancer. The descriptive format analysis is to interpret the dance movement based through form, shape, motives which concentrate on the characteristic of the dance movements. Therefore the in-depth readings of formal concept have been supported by the aesthetic theories. The research finding indicated that the traditional dance of Babalian, Liliput and Bubu Mengalai is the manifestation of the Bisayas cultural thinking generated by their cosmology. The thesis is important as a visual document which interpret the well being of the Bisaya through knowledge of which will enhanced the finding as national heritage.

ISI KANDUNGAN

	Halaman
TAJUK	i
PENGAKUAN	ii
PENGESAHAN	iii
PENGHARGAAN	iv
ABSTRAK	v
<i>ABSTRACT</i>	vi
SENARAI KANDUNGAN	vii
SENARAI JADUAL	xii
SENARAI RAJAH	xv
GLOSARI	xxi
BAB 1: PENDAHULUAN	
1.1 Pengenalan	1
1.2 Latar Belakang Kajian	5
1.3 Permasalahan Kajian	7
1.4 Objektif Kajian	10
1.5 Metodologi dan Kaedah Kajian	11
1.5.1 Kaedah Pengumpulan Data	14
1.5.2 Kaedah Penganalisaan	15
1.5.3 Aplikasi Teori	15
1.6 Konsep Penghayatan	19
1.6.1 Kerangka Teori	27
1.7 Lokasi Kajian	28
1.8 Fokus Kajian	29
1.8.1 Tarian <i>Sayau Babalian</i> (Tarian Barasik)	30
1.8.2 Tarian <i>Liliput</i> (<i>Liliput</i> , Anak Kuda dan Putera di Gadong)	30
1.8.3 Tarian Bubu Mengalai	31
1.9 Huraian Istilah	31

1.10	Kepentingan Kajian	36
1.11	Batasan / Skop Kajian	38
1.11.1	Limitasi Masa Pengkaji	38
1.11.2	Batasan Masa Subjek Kajian	38
1.11.3	Lokasi Kajian	38
1.11.4	Skop Kajian	39
1.11.5	Batasan Kajian	39
1.12	Penutup	39

BAB 2: KAJIAN LEPAS GERAK TARI

2.1	Pengenalan	41
2.2	Penghayatan Gerak Tari Penari	41
2.3	Kajian Tentang Tari Ritual	45
2.4	Kajian Tentang Peranan Alam Ghaib Dalam Pembentukan Tari Tradisional	47

BAB 3: MASYARAKAT BISAYA DAN SOSIOLOGI SERTA PERANAN PERUBATAN TRADISIONAL

3.1	Pengenalan	49
3.2	Latar Belakang Masyarakat Di Sabah	50
3.3	Susurgalur Masyarakat Bisaya Menerusi Kacamata Penulis	52
3.4	Latar Belakang Suku Kaum Bisaya Mengikut Tradisi Lisan	58
3.5	Masyarakat Bisaya Sabah	64
3.6	Taburan Penduduk dan Petempatan Masyarakat Bisaya	65
3.7	Kesenian dan Kebudayaan Masyarakat Bisaya Sabah	66
3.8	Masyarakat Bisaya Daerah Limbang, Sarawak	70
3.9	Masyarakat Bisaya Brunei Darussalam	72
3.10	Peranan Perubatan Tradisional	76
3.11	Sosiologi Masyarakat Bisaya Sabah	77
3.12	Adat perkahwinan	77
3.13	Sistem kepercayaan dan amalan beragama	82
3.14	Adat Istiadat dan pantang larang	83
3.15	Peranan Bomoh/Babalian dalam masyarakat Bisaya	86

3.16	Jampi mantera melalui khidmat Bomoh/Babalian	89
3.17	Tradisi Kesenian dan Kebudayaan Tradisi Kesenian dan Kebudayaan	100
3.17.1	Permainan tradisi	101
3.17.2	Alat bunyi tradisi	101
3.17.3	Hiasan Diri	104
3.18	Penutup	105
BAB 4: GERAK TARI SAYAU BABALIAN DALAM PENGUBATAN SEMANGAT PESAKIT		
4.1	Pengenalan	108
4.2	Tarian <i>Barasik</i> dalam pengubatan <i>Babalian</i>	108
4.3	Gerak tari dan mentera dalam upacara <i>Barasik</i>	111
4.4	Pola Lantai Gerak Tari <i>Sayau Babalian</i>	117
4.5	Pergerakan Perubatan Tradisi <i>Sayau Babalian</i> dalam Rekabentuk tarian	126
4.6	Penutup	135
BAB 5: KONSEP GERAK TARI LILIPUT MENERUSI ADAPTASI UPACARA BARASIK		
5.1	Pengenalan	137
5.2	Asal Usul Tarian Liliput	139
5.3	Variasi Tarian <i>Liliput</i> Dalam Persembahan	139
5.4	Pola Lantai Gerak Tari <i>Liliput (Anak Kuda)</i>	145
5.5	Segmen Bahagian Gerak Tari Dalam Ragam Tarian Putera di Gadong	167
5.6	Dasar Gerak Tari Tarian <i>Liliput</i>	171
5.6.1	Posisi Dan Gerak Dasar Tani	171
5.6.2	Gerak Dasar Mata	172
5.6.3	Gerak Dasar Kepala	173
5.7	Gerak Seluruh Kepala	175
5.8	Posisi dan Gerak Dasar Badan	176
5.9	Posisi dan Gerak Dasar <i>liliwa</i>	177
5.10	Posisi dan Gerak Dasar Tangan	179
5.11	Posisi Dasar Tangan	181

5.12	Posisi Dasar Lengan Dan Tangan	183
5.13	Posisi Dasar Pergelangan Tangan	187
5.14	Posisi dan Gerak Dasar Kaki	191
5.15	Posisi Dasar Kaki	191
5.16	Posisi Dasar Tari Paha, Betis dan Kaki	192
5.17	Gerak Dasar Pengkal Lutut dan Kaki	193
5.18	Penutup	196

BAB 6 GERAK TARI BUBU MENGALAI DAN HUBUNGAN SPIRITUAL DALAM KONTEKS KEPERCAYAAN MASYARAKAT BISAYA

6.1	Pengenalan	198
6.2	Asal Usul Tarian <i>Bubu Mengalai</i> Menerusi Cerita Lisan Tempatan	199
6.3	Alat-Alat Untuk Menghasilkan Bubu	202
6.4	Budaya Tarian dalam Masyarakat	204
6.5	Pantang Larang Sebelum dan Selepas Persembahan	205
6.6	Media Tari	205
6.7	Pembentukan Tari	209
6.8	Bubu Mengalai sebagai perubatan tradisi	210
6.9	Persembahan <i>Bubu Mengalai</i> Sebagai Media Hiburan Masyarakat Bisaya Sabah	212
6.10	Peranan Jampi Mantera Dalam Persembahan <i>Bubu Mengalai</i>	217
6.11	Gerak Dasar Tari	218
6.12	Pola Gerak Tari dan Segmen Tarian <i>Bubu Mengalai</i> (Tahun 1940-an)	220
6.13	Pola Lantai Pergerakan Tarian Bubu Mengalai	225
6.14	Ragam Gerak Tari <i>Bubu Mengalai</i> Tahun 2011	227
6.15	Pembentukan Tari	238
6.16	Analisa Gerak Duduk, Berlutut, Berdiri, Bergerak dan Sembah Dalam Tarian	240
6.16.1	Duduk	241
6.16.2	Dilipat	242
6.16.3	Berlutut	242
6.16.4	Berdiri	243
6.16.5	Bergerak	243

6.16.6	Sembah	244
6.17	Pergerakan Tangan Dan Tapak Tangan Di hadapan	246
6.18	Pergerakan Tangan Di samping	248
6.19	Gabungan Gerakan Tangan Di tepi dan Di hadapan	250
6.20	Pergerakan Tangan Di atas	251
6.21	Pergerakan Kaki	252
6.22	Pergerakan Badan	253
6.23	Pergerakan Kepala	254
6.24	Penutup	254
BAB 7 ANALISIS TARIAN SAYAU BABALIAN, LILIPUT DAN BUBU MENGALAI		
7.1	Pengenalan	256
7.2	Pola Lantai Tari	258
7.3	Unsur Mantera dan Pantun	263
7.4	Gerak Dasar Tari Sayau Babalian	266
7.5	Pola Lantai dan Ruang Pentas Persembahan <i>Liliput</i>	268
7.6	Gerak Dasar Tari <i>Liliput</i>	272
7.7	Pola Lantai Tarian <i>Bubu Mengalai</i>	276
7.8	Terapeutik Dalam Persembahan Tarian	278
7.9	Kronologi Tahun Tarian Suku Kaum Bisaya Sabah	281
7.10	Penutup	282
BAB 8 KESIMPULAN		
8.1	Pendahuluan	284
8.2	Sosiologi dan Peranan Perubatan Tradisi	284
8.3	Rumusan Gerak Tari Sayau Babalian Dalam Pengubatan Semangat Pesakit serta Hubungan Spiritual	285
8.4	Rumusan Konsep Gerak Tari Liliput Melalui Adapptasi Upacara Tarian Barasik	287
8.5	Rumusan Gerak Tari Bubu Mengalai dan Hubungannya Dengan Konteks Kepercayaan Masyarakat Bisaya	290
8.6	Analisis <i>Tarian Sayau Babalian, Liliput dan Bubu Mengalai</i>	291
8.7	Kesimpulan	292
8.8	Cadangan Kajian Akan Datang	293

RUJUKAN

294

LAMPIRAN

304

PLAT

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI JADUAL

	Halaman
Jadual 1.1: Kaedah Kajian	13
Jadual 1.2: Teori Panofsky	16
Jadual 1.3: Penjadualan Kajian Yang Diadaptasikan daripada Teori Panofsky	18
Jadual 1.4: Penggolongan Seni Persembahan Menurut Schechner	20
Jadual 1.5: Nilai Seni Persembahan Dalam Kehidupan Orang Melayu	21
Jadual 1.6: Penjadualan Kajian Yang Diadaptasikan Daripada Teori Panofsky dan Schechner	22
Jadual 1.7: Kerangka Teori Kajian	27
Jadual 1.8: Lokasi Kajian Utama Suku Kaum Bisaya Di daerah Beaufort dan Kuala Penyu di Sabah	29
Jadual 3.1: Jumlah Penduduk Mengikut Daerah Pentadbiran dan kumpulan Etnik Bisaya Sabah Tahun 2010	52
Jadual 3.2: Tahun Bancian Penduduk Etnik Bisaya Sabah	64
Jadual 3.3: Penduduk Etnik Bisaya Sabah Tahun 2010	65
Jadual 3.4: Senarai Kampung dan Ketua Kampung Masyarakat Bisaya Daerah Limbang, Sarawak Pada Tahun 2010	71
Jadual 5.1: Bilangan Gerak Kaki Setempat, Kaki Bila Bergerak, Tangan Ayunan Kipas dan Masa Setiap Segmen Tarian <i>Liliput</i> (Anak kuda) Dalam Segmen 1 hingga 12	151
Jadual 5.2: Bilangan Gerak Kaki Setempat, Kaki Bila Bergerak, Tangan Ayunan Kipas Dan Masa Setiap Segmen Tarian <i>Liliput</i> (Anak kuda) Dalam Segmen 13 hingga 24	152
Jadual 5.3: Bilangan Gerak Kaki Setempat, Kaki Bila Bergerak, Tangan Ayunan Kipas dan Masa Setiap Segmen Tarian <i>Liliput</i> Dalam Segmen 1 Hingga 13	159
Jadual 5.4: Bilangan Gerak Kaki Setempat, Kaki Bila Bergerak dan Masa Setiap Segmen Tarian <i>Liliput (Putera di Gadong)</i> Dalam segmen 1 hingga 15	163

Jadual 5.5:	Gerak Dasar Mata	172
Jadual 5.6:	Gerak Tari Bahagian <i>Kadat</i>	173
Jadual 5.7:	Gerak Tari Bahagian Badan	176
Jadual 5.8:	Posisi Dasar <i>Liliwa</i>	178
Jadual 5.9:	Posisi Dasar Lengan dan Tangan	183
Jadual 5.10:	Pola Dasar Kaki	191
Jadual 6.1:	Nilai Seni Persembahan Tarian Tradisi Dalam Kehidupan Masyarakat Bisaya	216
Jadual 6.2:	Gerak Dasar Tari Halus, Normal Dan Agresif Tarian <i>Bubu Mengalai</i> Pada Era Tahun 1940-an Hingga 2011	219
Jadual 6.3:	Pembentukan dan Ragam Tari <i>Bubu Mengalai</i> Mengikut Tahun	238
Jadual 6.4:	Ragam Tari dan Frasa Gerak Tahun 1920 dan Tahun 2011	239
Jadual 7.1:	Analisis Bahagian Gerak Tari Suku Kaum Bisaya	257
Jadual 7.2:	Makna Perlambangan Pembentukan Pola Lantai Asas Seni Reka Dasar Tari	262
Jadual 7.3:	Unsur Mantera dan Pantun Dalam Tarian	263
Jadual 7.4:	Bahagian Gerak Tari <i>Liliput</i>	267
Jadual 7.5:	Makna Perlambangan Gerak Dasar Tari <i>Liliput</i>	273
Jadual 7.6:	Makna Perlambangan Bahagian Gerak Tari <i>Liliput</i>	275
Jadual 7.7:	Kronologi Tahun Komtemporari Tarian Tradisional Masyarakat Bisaya	281
Jadual 8.1:	Bahagian Gerak <i>Tari Liliput, Anak Kuda dan Putera Di Gadong</i>	288

SENARAI RAJAH

	Halaman
Rajah 1.1:	Pola Petempatan Masyarakat Bisaya di Sabah 5
Rajah 1.2:	Lokasi Kajian Utama Suku Kaum Bisaya di Daerah Beaufort dan Kuala Penyu 28
Rajah 3.1:	Rangkaian Keluarga Dusun di Sabah 51
Rajah 3.2:	Rajah Migrasi Orang-Orang Bisaya Sekitar Abad ke Dua Belas dan Awal ke Tiga Belas di Borneo 54
Rajah 3.3 :	Penempatan Awal Penduduk Bisaya Sabah di Daerah Beaufort dan Kuala Penyu 66
Rajah 4.1:	Aksesori dan Pakaian <i>Babalian</i> 111
Rajah 4.2:	Terapeutik Tradisional Melalui Tarian <i>Sayau Babalian</i> dalam Masyarakat Bisaya Sabah 116
Rajah 4.3:	Pola Lantai Pergerakan Tarian <i>Sayau Babalian</i> dalam Segmen 1 119
Rajah 4.4:	Pola Lantai Pergerakan Tarian <i>Sayau Babalian</i> dalam Segmen 2 120
Rajah 4.5:	Pola Lantai Pergerakan Tarian <i>Sayau Babalian</i> dalam Segmen 3 121
Rajah 4.6:	Pola Lantai Pergerakan Tarian <i>Sayau Babalian</i> dalam Segmen 4 122
Rajah 4.7:	Pola Lantai Pergerakan Tarian <i>Sayau Babalian</i> dalam Segmen 5 123
Rajah 4.8:	Pola Lantai Pergerakan Tarian <i>Sayau Babalian</i> dalam Segmen 6 124
Rajah 4.9:	Arah Pergerakan <i>Babalian</i> 125
Rajah 4.10:	Gera Tari <i>Sayau Babalian</i> Menerusi Gerakan Tangan, Selendang Kuning, Kipas Tangan dan Mayang Pinang 127
Rajah 4.11:	Pergerakan <i>Babalian</i> Menerusi Gerak Badan 128
Rajah 4.12:	Pergerakan <i>Babalian</i> Menerusi Gerak Bahagian Kaki 129

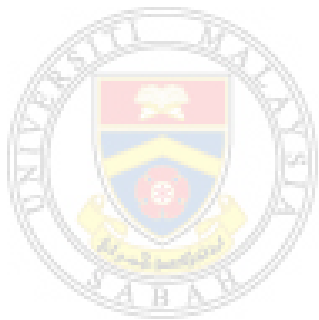
Rajah 4.13:	Langkah Gerak Tari <i>Sayau Babalian</i>	131
Rajah 4.14:	Nama Gerak dan Dasar Tari <i>Babalian</i>	140
Rajah 5.1:	Bahagian, Kriteria dan Teknik Gerak Tari <i>Liliput, Anak Kuda dan Putera di Gadong</i>	141
Rajah 5.2:	Langkah Gerak Tari <i>Liliput</i> (Anak Kuda)	142
Rajah 5.3:	Rajah 5.3: Nama Gerak Dan Dasar Tari <i>Liliput</i> (Anak Kuda)	143
Rajah 5.4:	Pola Gerak Tari <i>Liliput</i> (Anak Kuda) Langkah 1 Hingga 6	145
Rajah 5.5:	Pola Lantai Gerak Tari <i>Liliput</i> (Anak Kuda) Langkah 7 Hingga 12	146
Rajah 5.6:	Pola Lantai Gerak Tari <i>Liliput</i> (Anak Kuda) Langkah 13 Hingga 18	147
Rajah 5.7:	Pola Lantai Gerak tari <i>Liliput</i> (Anak Kuda) Langkah 19 Hingga 24	148
Rajah 5.8:	Pola Lantai Gerak Tari <i>Liliput</i> (Anak Kuda) Langkah 25 Hingga 30	149
Rajah 5.9:	Pola lantai Gerak Tari <i>Liliput</i> (Anak Kuda) Langkah 31 hingga 35	150
Rajah 5.10:	Langkah Gerak Tari <i>Liliput</i>	153
Rajah 5.11:	Nama Gerak dan Dasar tari <i>Liliput</i>	154
Rajah 5.12:	Pola Lantai Gerak Tari <i>Liliput</i> Langkah 1 hingga 6	156
Rajah 5.13:	Pola Lantai Gerak Tari <i>Liliput</i> (Langkah 7 hingga 12)	157
Rajah 5.14:	Pola Lantai Gerak Tari <i>Liliput</i> (Langkah 13)	158
Rajah 5.15:	Pola Lantai Gerak Tari <i>Putera di Gadong</i> Langkah 1 hingga 6	160
Rajah 5.16:	Pola lantai gerak tari Putera di Gadong Langkah 7 hingga 12	161
Rajah 5.17:	Pola Lantai Gerak Tari <i>Putera di Gadong</i> Langkah 13 hingga 15	161
Rajah 5.18:	Ragam Tari	165

Rajah 5.19:	Gerak Tari Bahagian Badan, Tangan dan Bahagian Kaki Dalam Ragam 1, 2 dan 3	167
Rajah 5.20:	Gerak Tari Bahagian Badan, Tangan dan Bahagian Kaki Dalam Ragam 4, 5 dan 6	168
Rajah 5.21:	Gerak Tari Bahagian Badan, Tangan dan Bahagian Kaki Dalam Ragam 7, 8 dan 9	169
Rajah 5.22:	Gerak Tari Bahagian Badan, Tangan dan Bahagian Kaki dalam Ragam 10, 11 dan 12	170
Rajah 5.23:	Posisi dan Dasar Kepala	171
Rajah 5.24:	Gerak Dasar Kepala	172
Rajah 5.25:	Gerak Gerak Tari Bahagian <i>Kadat</i>	173
Rajah 5.26:	Gerak tari bahagian <i>Ajai</i>	174
Rajah 5.27:	Gerak Tari Bahagian <i>Ulu</i>	175
Rajah 5.28:	Gerak Dasar Badan	177
Rajah 5.29:	Gerak Tari Bahagian <i>Liliwa</i>	178
Rajah 5.30:	Gerak Tari Setempat Bahagian <i>Liliwa</i>	179
Rajah 5.31:	Arah Gerak Lengan Horizontal	180
Rajah 5.32:	Gerak Lengan Vertikal	181
Rajah 5.33:	Gerak Tari Bahagian <i>Kariam</i>	182
Rajah 5.34:	Gerak Tari Lengan dan Tangan lurus	183
Rajah 5.35:	Gerak tari Lengan dan Tangan	184
Rajah 5.36:	Gerak tari Lengan dan Tangan di tekuk	185
Rajah 5.37:	Gerak Tari <i>Lambai Babalian</i>	185
Rajah 5.38:	Gerak Tari <i>Malambai</i>	186
Rajah 5.39:	Gerak Tari <i>Kapui Sawad</i>	186
Rajah 5.40:	Gerak Tari Lengan dan Tangan <i>Kapui Runus</i>	187
Rajah 5.41:	Gerak Tari Berputar <i>Kapui</i> Buka	188
Rajah 5.42:	Gerak tari berputar <i>kapui</i> tutup	188
Rajah 5.43:	Gerak Tari Berputar Tarik	189
Rajah 5.44:	Gerak Tari Berputar <i>Kapui</i> Putar	189
Rajah 5.45:	Gerak tari Berputar <i>Kapui</i> Tarik Tak Penuh	190
Rajah 5.46:	Gerak Tari Berputar <i>Kapui</i> Buka Akhir	190

Rajah 5.47:	Bahagian-Bahagian Tapak Kaki	191
Rajah 5.48:	Paha Menurut Arah	192
Rajah 5.49:	Gerak Tari Pengkal Lutut dan Kaki Setempat	193
Rajah 5.50:	Gerak Tari Pengkal Lutut dan Kaki Melangkah Maju	193
Rajah 5.51:	Gerak Tari Pengkal Lutut dan Kaki Melangkah Ke Samping	195
Rajah 6.1:	Tarian Lesung Mengalai	200
Rajah 6.2:	Tarian <i>Lukah</i> /Bubu Mengalai	201
Rajah 6.3:	Jenis-Jenis <i>Bubu Mengalai</i>	206
Rajah 6.4:	Alat Bunyi Tradisi Suku Kaum Bisaya	207
Rajah 6.5:	Terapeutik Tradisional Melalui Tarian <i>Bubu Mengalai</i> Dalam Masyarakat Bisaya Sabah	210
Rajah 6.6:	Apresiasi dan Aura Tarian <i>Bubu Mengalai</i> Terhadap Kosmologi Masyarakat Bisaya	212
Rajah 6.7:	Tarian <i>Bubu Mengalai</i>	214
Rajah 6.8:	Gerak Tari Segmen 1	220
Rajah 6.9:	Gerak Tari Segmen 2	221
Rajah 6.10:	Gerak Tari Segmen 3	222
Rajah 6.11:	Gerak Tari Segmen 4	223
Rajah 6.12:	Gerak Tari Segmen 5	224
Rajah 6.13:	Pola Lantai Gerak tari <i>Bubu Mengalai</i> Tahun 2011	225
Rajah 6.14:	Gerak Tari Segmen 1	228
Rajah 6.15:	Gerak Tari Segmen 2	228
Rajah 6.16:	Gerak Tari Segmen 3	229
Rajah 6.17:	Gerak Tari Segmen 4	230
Rajah 6.18:	Gerak Tari Segmen 5	230
Rajah 6.19:	Gerak Tari Segmen 6	231
Rajah 6.20:	Gerak Tari Segmen 7	232
Rajah 6.21:	Gerak Tari Segmen 8	232
Rajah 6.22:	Gerak Tari Segmen 9	232
Rajah 6.23:	Gerak Tari Segmen 10	233
Rajah 6.24:	Gerak Tari Segmen 11	234

Rajah 6.25:	Gerak Tari Segmen 12	235
Rajah 6.26:	Gerak Tari Segmen 13	236
Rajah 6.27:	Gerak Tari Segmen 14	236
Rajah 6.28:	Gerak Dasar Tari Pancak Silat Penari Lelaki	239
Rajah 6.29:	Betis Yang Dilipat Menghasilkan Beberapa Gerak Tari Duduk	242
Rajah 6.30:	Gerak Tari Sembah Penari Lelaki dan Perempuan	244
Rajah 6.31:	Pergerakan Gerak Tari tangan	246
Rajah 6.32:	Pergerakan Tari Perempuan	249
Rajah 6.33:	Gerak Tari Berputar Lengan <i>Kapui Runus</i>	251
Rajah 6.34:	Pergerakan Bahagian Badan	253
Rajah 7.1:	Ruang Pentas Persembahan <i>Liliput</i> dan <i>Bubu Mengalai</i> Tahun 2011	258
Rajah 7.2:	Ruang Pentas Persembahan <i>Bubu Mengalai</i> Komtemporari Tahun 1930-an hingga 1990-an	259
Rajah 7.3:	Ruang Pentas Persembahan <i>Sayau Babalian</i>	260
Rajah 7.4:	Pembentukan Pola Lantai Asas Seni Reka Dasar Tari	261
Rajah 7.5:	Gerak Tangan	264
Rajah 7.6:	Pola Lantai Gerak Tari <i>Sayau Babalian</i>	265
Rajah 7.7:	Gerak Dasar Tari Dominan <i>Sayau Babalian</i>	266
Rajah 7.8:	Pola Lantai Garis Lurus	268
Rajah 7.9:	Pola Lantai Garis Lurus <i>Diagonal</i>	268
Rajah 7.10:	Pola Lantai Penari Menerusi Garis Lurus <i>Diagonal</i>	269
Rajah 7.11::	Pola Lantai Menerusi Garis Lurus Berkembar <i>Diagonal</i>	269
Rajah 7.12:	Pola Lantai Bentuk <i>Trapezium</i>	270
Rajah 7.13:	Pola Lantai Berbentuk Bulatan	271
Rajah 7.14:	Gerak Dasar Tari <i>Liliput</i>	272
Rajah 7.15:	Bahagian Gerak Tari	274 275
Rajah 7.16:	Pola Lantai Tarian <i>Bubu Mengalai</i> Tahun 2009 hingga 2014 (5 Tahun)	
Rajah 7.17:	Bahagian Gerak Tari <i>Bubu Mengalai</i>	278

Rajah 7.18:	Aura Terapeutik Dalam Persembahan Tarian	278
Rajah 8.1:	Hubungan Gerak Tari <i>Sayau Babalian</i>	285
Rajah 8.2:	Konsep Gerak Tari Tarian <i>Liliput</i>	287
Rajah 8.3:	Tarian <i>Bubu Mengalai</i> dan Hubungannya dengan konteks kepercayaan Masyarakat Bisaya	290

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

GLOSARI

Bahasa suku kaum Bisaya dan diberi maksud dalam Bahasa Melayu

<i>Ulu Sawat Daiba</i>	Merupakan sebutan perkataan atas dan bawah anggota bahagian kepala.
<i>Adau Janang Gayuh</i>	Hari seorang pemimpin besar dalam masyarakat Bisaya yang diadakan sambutan perayaan dalam masyarakat Bisaya setiap tahun.
<i>Ajai</i>	Merupakan sebutan bagi anggota bahagian dagu
<i>Ajai Ibang Kuanan</i>	Sebutan bagi anggota bahagian dahi serong ke kanan dan kiri.
<i>Ajai Memusing</i>	Bahagian dagu akan melakukan pusingan.
<i>Ambun</i>	Jampi untuk mengurangkan rasa badan panas kerana deman panas.
<i>Angin Pontianak</i>	Gangguan makhluk yang meresap ke badan perempuan
<i>Babalian ilmu</i>	kebanyakan orang Bisaya memanggil bomoh sebagai <i>Babalian</i> .
<i>Babalian</i>	<i>Babalian</i> ialah seorang yang mengetuai upacara ritual untuk memulakan perubahan tradisi. Peranannya sebagai pengantara dengan makhluk halus
<i>Babaya</i>	Sakit badan kerana tersalah tanam di dalam tanah.
<i>Bagandang</i>	Alat muzik tradisi masyarakat Bisaya yang dipersembahkan terdiri daripada kulintangan, gong, tetawak, canang.
<i>Balasan</i>	Pesakit menderita kerana menyeksa binatang. Kesakitan binatang sama juga dihidapi oleh manusia
<i>Balasan api</i>	Deman yang panas sehingga tumbuh kudis pada kulit pesakit.
<i>Balatiarap</i>	Merujuk kepada keadaan sakit perut yang disebabkan oleh teguran makhluk halus.
<i>Barajung</i>	Perahu kecil yang dibuat daripada nipah yang dipanggil sebagai biduk dan digunakan sebagai simbol belayar.
<i>Baranyut</i>	Ketukan canang dengan rentak yang sederhana.

<i>Batanung</i>	Mengetahui punca penyakit atau menilik kehilangan barang dan penyakit dan sebagainya.
<i>Bawang Laid</i>	Nama <i>Bawang</i> ialah sungai dan <i>Laid</i> ialah lama. Pada masa dahulu <i>Bawang Laid</i> berfungsi sebagai sungai yang ada sekarang.
<i>Bongil</i>	Merujuk kepada keadaan telinga yang tersumbat yang boleh diubati dengan jampi.
<i>Bubu Mengalai</i>	<i>Bubu Mengalai</i> ialah sejenis alat untuk menangkap ikan secara tradisional. Alat ini diberi pakaian yang menyerupi wanita yang menari-nari. Biasanya tarian ini disertai dengan semangat yang dilakukan secara ritual atau persembahan.
<i>Burut</i>	Buah zakar membesar yang biasanya dihidapi oleh pesakit kanak-kanak.
<i>Buyun-buyunan</i>	Perbuatan tidak waras akibat gangguan makhluk halus.
<i>Corocop</i>	Ketukan cacang kecil dengan rentak laju.
<i>Cuca tawar</i>	Jampi untuk menyejukkan badan akibat demam panas.
<i>Gakud manukad</i>	Pergerakan kaki bersilang dengan mengangkat kaki kiri atau kanan.
<i>Gakuman</i>	Empat jari digenggam dan ibu jari dikeluarkan pada bahagian tangan.
<i>Galap</i>	Merujuk kepada gangguan syaitan dan iblis terhadap pesakit.
<i>Garaan</i>	Sorakan kepada lukah yang telah dikuasai oleh makhluk halus luar biasa. Biasanya sorakan akan menimbulkan kemarahannya sehingga lukah itu bertenaga
<i>Garau</i>	Penghadang supaya ikan yang masuk ke dalam bubu tidak dapat keluar.
<i>Gargasian</i>	Merujuk kepada gangguan makhluk halus.
<i>Gimbar</i>	Ketukan canang kecil dengan rentak perlahan secara berselang seli.
<i>Gimbaran</i>	Bomoh perubatan tradisional yang mempunyai hubungan spiritual dengan mahluk halus yang dipegangnya dan diwariskan kepadanya.